

PÁPADERESKE KÖZSÉG

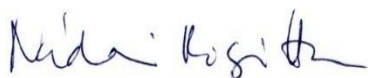
ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY

- véleményezési dokumentáció -

2024. március

A TERV ELKÉSZÍTÉSÉBEN KÖZREMŰKÖDŐK NÉVSORA

Nádai Brigitta

okl. táj- és kertépítész mérnök,
településrendezési vezető tervező,
környezetrendezési szakmérnök
tervezői jogosultság és névjegyzéki szám:
TT/1T, TK 01-5049

Rácz Bálint

okl. településmérnök
egyéni vállalkozó
tervezői jogosultság és névjegyzéki szám:
TT 13-1686

Schild Dorottya

jogi szakokleveles településmérnök
egyéni vállalkozó
tervezői jogosultság és névjegyzéki szám:
TT 13-1680

Régészet:

Dr. Belényesy Károly

régész, örökségvédelmi szakértő
Régész diploma száma: 660/99 (ELTE-BTK)
Szakértői engedély száma: 15-016

2024. március

Tartalom

1	ÖRÖKSÉGVÉDELMI VIZSGÁLAT	5
1.1	A település helye a településhálózatban, térségi kapcsolatok	5
1.2	Tájhasználat, domborzati viszonyok.....	6
1.3	A település történeti leírása (a történeti település- és tájszerkezet alakulása, a történeti településmag).....	7
1.4	A település régészeti örökségének felmérése	8
1.5	A védett műemléki értékek települési értékleltára.....	8
1.5.1	A világörökségi, és a világörökségi várományos helyszínek és területek	8
1.5.2	Az országos építészeti örökség elemei.....	8
1.5.3	A védetté nyilvánított és a nyilvántartott régészeti lelőhelyek	9
1.6	A helyi építészeti örökség települési értékleltára	9
1.6.1	Településszerkezet, telekstruktúra	9
1.6.2	Utcakép	10
1.6.3	Egyéb településkarakter elemek	11
1.6.4	Táj- és kertépítészeti alkotások, egyedi tájértékek.....	17
1.6.5	Szobrok, képzőművészeti alkotások, utcabútorok.....	17
2	KIINDULÓ ADATOK A TOVÁBBI TERVEZÉSI FELADATOKHOZ	20
2.1	A települési értékleltárban szereplő elemek vonatkozásában releváns rövid és középtávon tervezett változások ismertetése	20
2.2	A 2.1. pontban szereplő változások hatásai	20
3	ÉRTÉKVÉDELMI TERV	21
4	ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY RÉGÉSZETI MUNKARÉSZ	22
p)	KÉPEK	34
q)	VÁLTOZTATÁSSAL ÉRINTETT TERÜLETEK	36
5	ÉRTÉKLELTÁR	45

ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY

A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény 85/A. § (1) és (2) bekezdése értelmében:

"(1) Örökségvédelmi hatástanulmányt kell készíteni a település településfejlesztési koncepciójának kidolgozása során. Ha a településfejlesztési koncepció készítésekor nem készült, vagy a rendezés alá vont területre nincs örökségvédelmi hatástanulmány, vagy van, de az tíz évnél régebbi, akkor azt a rendezés alá vont területre el kell készíteni. Nem kell örökségvédelmi hatástanulmányt készíteni, ha az Étv. 8. § (2) bekezdése szerinti véleményezési eljárásban az illetékes államigazgatási szerv véleménye szerint a rendezés alá vont terület örökségvédelmi szempontból nem érintett.

(2) Az örökségvédelmi hatástanulmányban megfogalmazott értékvédelmi terv szerint kell meghatározni az örökségvédelemmel érintett területekre vonatkozó településfejlesztési és településrendezési eszközöket."

Az örökségvédelmi hatástanulmány elkészítésének célja a településrendezéssel kapcsolatos örökségvédelmi hatások felmérése és az örökségvédelmi értékek megóvására történő javaslattétel.

Pápadereske községnek 2006-ban készült utoljára kulturális örökségvédelmi hatástanulmánya.

Jelen dokumentáció a 68/2018. (IV. 9.) Korm. Rendelet 14. mellékletében (A települési örökségvédelmi hatástanulmány tartalma) meghatározott tartalom szerint tartalmazza az örökségvédelmi hatástanulmány szükséges munkarészeit. A hatástanulmányhoz kötődő helyszíni vizsgálatok időpontja 2023 januárjában, illetve a régészeti helyszíni felmérések 2024 márciusában történtek, így a dokumentáció jellemzően az akkori állapot rögzítését tartalmazza.

Az örökségvédelmi hatástanulmány elkészítésében felhasznált források:

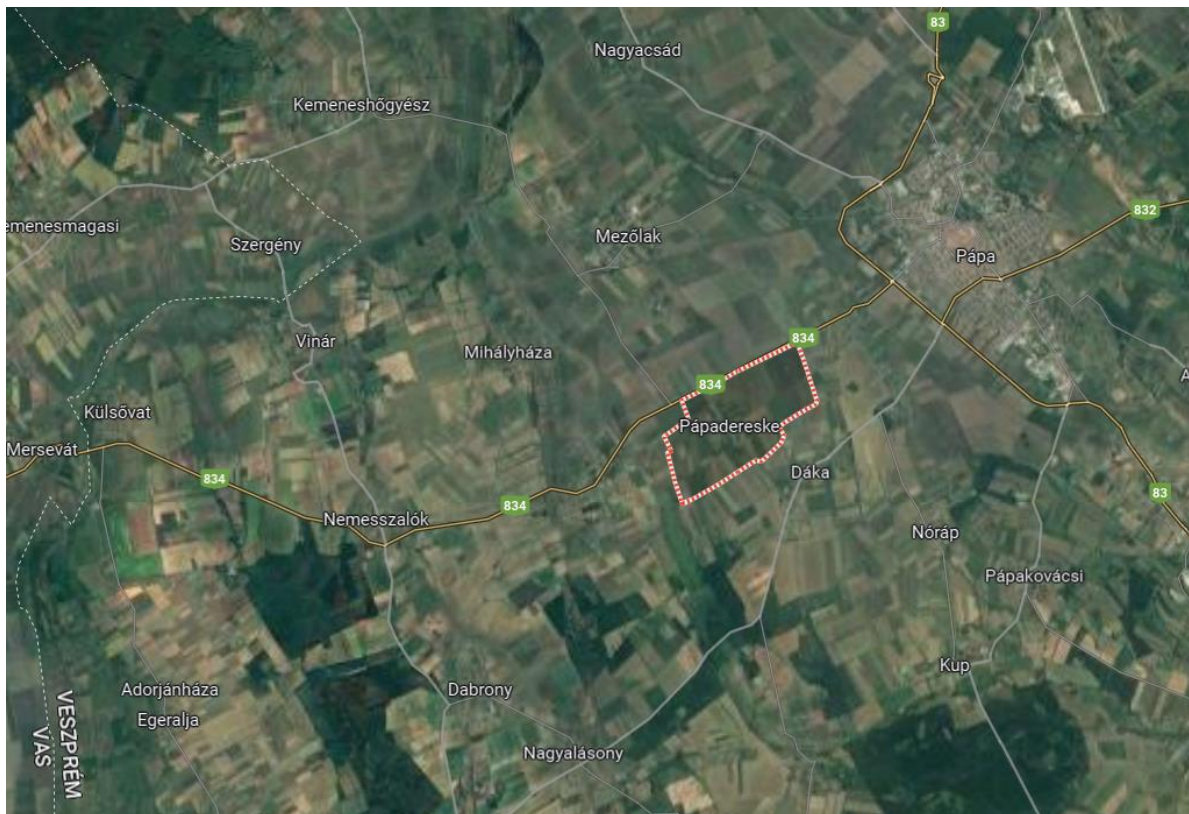
- Pápadereske Község 9/2017. (XII.29.) önkormányzati rendelete – A Településkép Védelméről (TKR)
- Pápadereske Településképi Arculati Kézikönyve (TAK) – 2017
- Pápadereske Község Értékfelmérés – Értékleltár, Kivonat a Kulturális Örökségvédelmi Hatástanulmányból, 2017
- Pápadereske Község hivatalos honlapja – www.papadereske.hu

1 ÖRÖKSÉGVÉDELMI VIZSGÁLAT

1.1 A település helye a településhálózatban, térségi kapcsolatok

Pápadereske a Közép-Dunántúli régióban, Veszprém megyében, azon belül pedig a pápai kistérségben fekszik. A település a Pápa- Devecseri síkságban, Pápától DNy-ra fekvő sík település, tengerszinttől mért magassága, 140 méter. Határait DNy. irányból a Bitva patak, ÉK. irányból Borsosgyőr alatti vízfolyás, DK. irányból Dáka község, ÉNy. felől pedig Pápa – Sárvári út határolja be. Területe, 39 ha. belterület és 532 ha. külterületből tevődik ki, külterülete nagymértékben szántó, kis erdőrészekkel. A községhez legközelebbi nagyobb település Pápa, melytől 8 km-re DNy-ra található.

A 280 lakost számláló kis község, földrajzi elhelyezkedésének köszönhetően közúton könnyen megközelíthető. A Pápától 6 kilométerre fekvő települést Ény-i irányból a Pápa-Sárvári, Dk-i irányból pedig a Jánosháza- Pápai út érinti, ami Dákánál a két utat összekötő úton pár száz méterreérhető el.

Pápadereske község elhelyezkedése (Forrás: Google Maps)

1.2 Tájhasználat, domborzati viszonyok

Pápadereske a Bakony és a Marcal-völgy közötti Pápai-sík kistájban helyezkedik el, közel a Marcal-völgy és Somló-Devecseri-sík kistájak határához. A terület 140 m tengerszint feletti magasságértelmében közepes helyzetű, enyhén tagolt homokos kavicsos hordalékkúp-síkság löszvályogos foltokkal. Az átlagos relatív relief 10-25 m/km², mely ÉNY felé lejt. A Bakonyból a Marcalhoz siető Bitva-patak ÉNY-DK irányultságú völgye délnyugaton érinti a közigazgatási területet míg ÉK irányból Borsosgyőr alatti vízfolyás határolja. A völgyesűrűség átlagos értéke a kistájban 1 km/km². A mélyebben fekvő völgytalpak nedvesebb (gyep, rét, legelő, nádas), a köztes hátaik szárazabb termőhelyek a területhasznosítás számára (túlnyomó részt szántók, foltokban erdők).

(Forrás: Csorba Péter: Magyarország kistájai, Pápadereske tájrendezési munkarész 2006)

Felszíni földtanát áttekintve Pápadereske területe a Marcal és a Bakonyban eredő kisvízfolyások közös hordalékkúp-maradványa, amelynek kavicsanyaga számos helyen megmaradt. A felszín nagyobb részét azonban löszös-iszapos-homokos folyóvízi és lejtőüledékek borítják.

(Forrás: MBFSZ - Magyarország felszíni földtana)

Az Agrotopo információs rendszer szerint Pápadereske területén a következő talajtípusok fordulnak elő. A K-i területeken egy 500 méteres sávban csernozjom barna erdőtalajok, Ny-i határ mentén érintőlegesen réti talaj és a kettő között, Pápadereske jelentős részén réti csernozjom talaj a jellemző.

(Forrás: AGROTOPO Genetikai talajtípus térkép)

Vízrajzát tekintve a település teljes egészében a Marcal jobb oldali vízgyűjtő területe, élő vízfolyás azonban nem található a közigazgatási területen belül. A község Ny-i felében D-ről É felé halad a Pápadereskei-időszakos vízfolyás, mely a Bittva-patakba torkollik. A területen több árok található a szántóföldek mentén, a kapott adatszolgáltatás azonban ezek közül csak egyet jelöl a közigazgatási terület K-i részén Dákai-árok néven, melynek befogadója a Borsosgyőri Séd. A patakok, vízfolyások jó vízminőségének fenntartása közérdek, melyet a felszíni vizek védelmére vonatkozó jogszabály kellőképpen biztosít.

A tájhasználat vagy földhasználat alatt a természeti táj által kínált erőforrások ember általi használatát, vagyis a vizsgált területen kialakult művelési ágakat és azok arányait értjük. A tájhasználat tehát elsősorban azt mutatja meg, milyen antropogén hatások hatnak a természeti tájra. A természetföldrajzi adottságok, a területhasználat szerkezete és módja együttesen felszínborítási kategóriákat hoznak létre.

A település külterületén a következő tájhasználatok jellemzőek:

A külterület nagyobb részét nem-öntözött szántóföldek alkotják. Erdőfoltok a szántók közé ékelődve vagy a település közvetlen környezetében találhatók csekély számban. A rét/legelő/kaszáló tájhasználat elvétve, inkább a település környezetében jellemző. Gazdasági, ipari terület pedig a település belterületének K-i felén jelenik meg.

1.3 A település történeti leírása (a történeti település- és tájszerkezet alakulása, a történeti településmag)

TELEPÜLÉSTÖRTÉNET

A helység keletkezése az Árpád-korra tehető, bár a korabeli dokumentumok 1240-ben említik elsőként, akkor még Doroska formában. Neve a szláv Dugosa személynévből eredeztethető. A középkorban, mint sok más Pápa környéki település, egytelkes nemesek által lakott falu volt. A török időkben azonban elnéptelenedett, s csak a 18. században, Mária Terézia idején települt újra. Az 1800-as években már jelentőssé vált a zsellérek jelenléte az akkoriban agrárjellegű településen. A század közepén az ittélők száma 650-re tehető, azonban szomszédos Esterházy birtok nyomásának és a földnélküliségnek köszönhetően a település nem igazán tudott tovább fejlődni, így a népességszám csökkenésnek indult. Ez a folyamat 1945 után vált igazán jelentőssé, s a 60-as, 70-es években érte el maximumát. Ennek oka a mezőgazdaság nagyfokú gépesítése, valamint Pápa iparosodása volt, melynek következtében megindult az elvándorlás az ipari települések, elsősorban a közeli Pápa felé.

1. Első Katonai Felmérés (1763-1787); 2. Második Katonai Felmérés (1806-1869);
3. Harmadik Katonai felmérés (1869-1887); 4. 19. századi kataszteri térkép (1857);
5. Katonai Felmérés (1941); 6. Topográfiai térkép (1971)

TÖRTÉNETI TELEPÜLÉSMAG

Már az 1800-as évek elejére kialakult, elsősorban a II. Rákóczi Ferenc déli végének és a Rózsa utca nyugati oldalának a településszövetét foglalja magába. Eredetileg jellemzője a köznyelvben fésűs beépítésnek nevezett falusias beépítési mód, mely a hagyományos gazdálkodó lakókörnyezetek egyik alaptípusa ésrészben sváb hatásra alakult ki. Keskeny, hosszú és utcára merőleges, többnyire azonos vagy hasonló méretű telkek egymás utáni sorolása és oldalhatáronálló beépítés jellemzi. Az épületek előkert nélkül vagy előkerttel nyílnak az utcára, míg telek oldalhatárán egymás után sorakoznak a lakó majd a gazdaságiépületek. A hagyományos utcakép meghatározója, az utcai homlokzaton megjelenő oromzatos vagy kontyolt tetőforma. A beépítés szabályossága az időközbeni átépítések és új építések hatására nagyrészt felbomlott. Ma ezt a településrészt továbbra is oldalhatáros beépítésjellemzi, de az épületek tömege formája változatos képet mutat. Az eredeti utcára merőleges tetőforma mellett, sátozott és utcával párhuzamos tetejű épületek is megjelennek az utcaképekben.

1.4 A település régészeti örökségének felmérése

A részletes vizsgálatot a tanulmány 4. pontja tartalmazza.

1.5 A védett műemléki értékek települési értékleltára

1.5.1 A világörökségi, és a világörökségi várományos helyszínek és területek

A település világörökségi szempontból nem érintett.

1.5.2 Az országos építészeti örökség elemei

A településen országos védelem alatt álló épített értékek nincsenek.

1.5.3 A védetté nyilvánított és a nyilvántartott régészeti lelőhelyek

A részletes vizsgálatot a tanulmány 4. pontja tartalmazza.

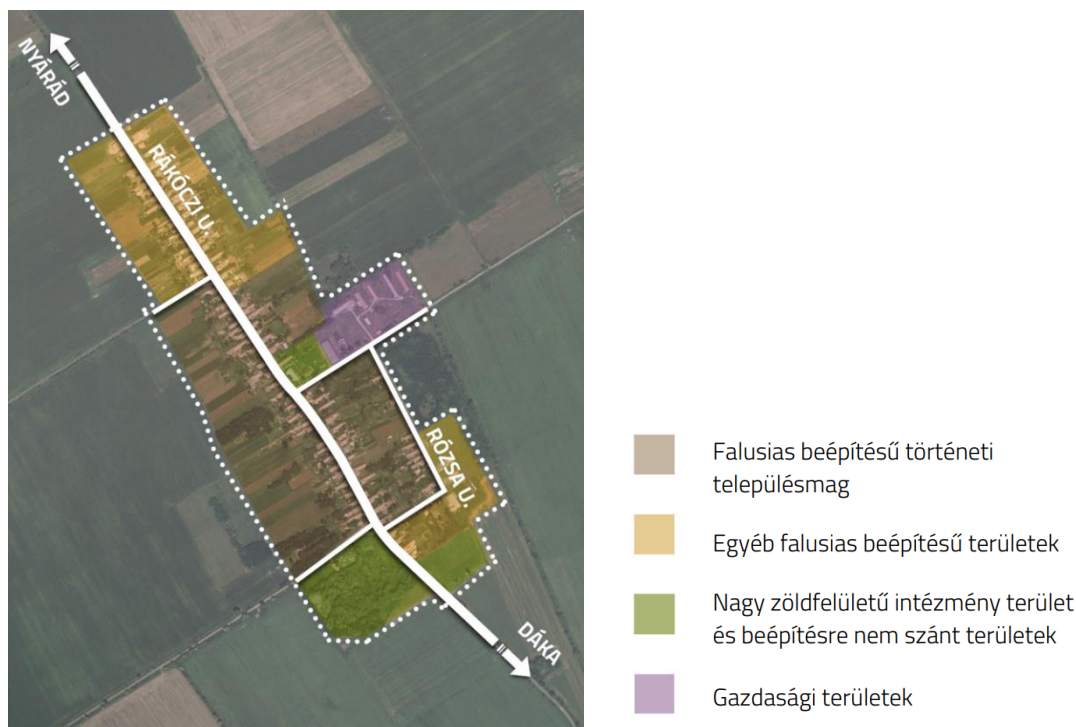
1.6 A helyi építészeti örökség települési értékleltára

1.6.1 Településszerkezet, telekstruktúra

Egy település karakterét nemcsak a műemlék épületek, hanem a rá jellemző, hagyományos településszerkezet, a hagyományos utcaképek, az utcát alkotójellegzetes házak, azok telepítése, tömege, homlokzata és részletei is alkotják. Ez az eltérő arculat ad egyéni, sajátos vonzerőt a településnek, az ott lakók és az idelátogató idegenek számára is.

A Településképi Arculati Kézikönyv (TAK) 4 eltérő karakterűterületet határol le a településen:

- falusias beépítésű történeti településmag;
- egyéb falusias beépítésű területek;
- nagy zöldfelületű intézmény terület és beépítésre nem szánt területek;
- gazdasági területek.

Főbb jellemzők a telekstruktúrát illetően a következők:

- A belterület-külterület területi egységek élesen elválnak egymástól.
- A belterületen belül a hagyományos falusias beépítésű falusias lakóterület és az egyéb falusias lakóterületek telekméret és morfológia tekintetében is eltérnek egymástól.
- A történeti rész sokkal heterogénebb, egyaránt találunk 5000 m²-t megközelítő, és igen apró, 500 m² alatti telkeket is, melyek a rajtuk álló épületek körvonalait követik le. A telkek alakja ehhez mérten szintén változatos képet mutat, a telekhatárok gyakran szabálytalanok, döntően a domborzati és természeti adottságokhoz igazodnak. Általában elmondható, hogy a belterületen a kisebb és nagyobb telkek esetében is elnyúló szalagtelkek jellemzőek.

- A telekméretek és alakzatok az egyéb falusias lakóterületeken homogénebb képet mutatnak, telekméret tekintetében döntő többségük 1500-2000 m² között mozog. Morfológiájukra a szabályos vonalvezetésű telekhatárok és a téglány alaprajz jellemző.
- A külterületi területek telekméret és telekmorfológia tekintetében is változatosak. A telkek mérete jellemzően meghaladja a 10000 m-t.

Pápadereske a kisméretű Dunántúli települések közé tartozik. A falu karakterét meghatározzák azok a gazdasági és társadalmi körülmények, melyek évszázadok óta jellemzik az itt lakók életét. Lakossága szinte kizárólag a mezőgazdasági termelésből élt, állatot tartott, gabonát termelt és kézművességgel foglalkozott. Piacuk a környező települések, elsősorban Pápa volt. Ipara nem volt és nincs, így megőrizte falusias, nyugodt életteret biztosító környezetét. Épületállományának alakulása is méretéhez igazodott. A 18. század második felében kiadott első katonai térkép tanúsága szerint egyutcás település. Karakterét máig megtartotta. Telkeinek elhelyezkedését tekintve szalagtelkes falu, azaz egymás mellett fekvő keskeny, hosszú belső telkei hosszanti oldalukkal érintkeznek, így alkotnak többszöri sorozatot.

1.6.2 Utcakép

Egy település épített környezetének karaktere és arculata az utcaképekben is kifejezésre jut, sőt annak az utcán jövő számára egyértelmű megfogalmazódása. Az utcakép elemei falusias beépítésnél a lakóépületek utcai homlokzata, valamint az esetek túlnyomó többségében tömör (falazott vagy deszka) kerítés, nincs ez másképp Pápadereske esetében sem. Az utcák kiegyensúlyozott képét hasonló, de sohasem egyforma elemek szabályos, de sohasem mechanikusan ismétlődő mintája teszi olvashatóvá és emberivé. A hagyományos lakókörnyezet organikus jellegét elsősorban az adja meg, hogy elemei sohasem önállóan értelmezendők és sohasem egyediek, nem építhetők meg és nem értelmezhetők függetlenül a többi elemtől, együtt alkotnak egy települési karaktert, utcaképet. A szabadonálló beépítés a hagyományos történeti beépítésekben idegen és ismeretlen. A településkép sokszor városiasként megfogalmazható folyamatosságának titka egyrészt az oldalhatáron álló épülettömeg (ami egyidejűleg a szomszéd udvar egyik térfalát adja), másrészt a tömör beépítés. Az előkertekkel a történeti belterületen általában nem találkozunk, a homlokzatok az utcai telekhatáron állnak, ennek ellenére az út két oldalán szélesebb közterületi zöldfelületeket találunk. Ezzel szemben az átalakuló falusias beépítésű területek sokszor az utcavonaltól hátrahúzva, előkerttel épültek ki.

A település egyutcás szerkezetű, a templomok látványa meghatározó a településképből. A településen több múlt századi barokkos építészeti stílust tükröző, osztópárkányos, macskalépcsős homlokzatú épület látható, amelyeknek egy-két látványosabb példája van a Rózsa utcában. A házak többsége átépült, bár ezeknek egy része is őrzi még elemeiben az egykor jellemző építészeti stílust. Utcavonalas és előkertes beépítés is megfigyelhető. A településképből nagyrészt egyszintes beépítésű, főként az északnyugati szegélyen ékelődnek be kétszintes házak is az egyszintesek közé. Új épületei elsősorban a két faluvégen sorakoznak. Egységes vonásként jelenik meg a terméskő lábazat, illetve a kőkerítés. A járófelületek beton járdalappal burkoltak.

A település zöldfelületi adottságai közepesek az egész településen, kivételt képez ez alól a református templom környezete, ahol az ültetési sáv jelentősen kiszélesedik. A zöldfelületi adottságok kihasználtsága változó. Előfordulnak teljesen növényhiányos szakaszok (pl. Rózsa utca), illetve szép fasorok, cserjesávok is. A zöldfelület meglehetősen vegyes képet mutat. Hiányzik az egységes fasor és ebből következően a karakteres megjelenés. Zavaró összhatást nyújt a településképből, a légvezetékek zavaró megjelenése.

1.6.3 Egyéb településkarakter elemek

A település közigazgatási területén belül két **helyi védelem** alatt álló épület, a Református templom és a Római katolikus templom található. Emellett **egyéb helyi értéket** képvisel a temető, illetve néhány lakóház és azok gazdasági épülete.

- 1 Református templom
- 2 Római katolikus templom
- 3 Temető
- 4 Rózsa utcai lakóházak
- 5 Lakóház
- 6 Polgármesteri hivatal
- 7 Községi könyvtár

- MŰEMLÉK
- EGYÉB HELYI ÉRTÉK
- INTÉZMÉNY
- HELYI VÉDETT ÉPÜLET
- TERMÉSZETI ÉRTÉK

(Forrás: TKR 1. mellékelt 1.2. fejezet)

HELYI VÉDELEM ALATT ÁLLÓ ÉPÜLETEK ISMERTETÉSE

REFORMÁTUS TEMPLOM				
EGYEDI VÉDELEM TÍPUSA	ÉRTÉK TÍPUSA	MEGNEVEZÉS	CÍM	HRSZ.
Helyi egyedi védelem	egyházi épület	Református templom	Rákóczi utca 39.	7

Története:

A falu középkori templomát a törökök lerombolták, az 1698. évi katolikus visitáció csak romokat talál. 1712-ben fatemplomot építenek, de erről semmi többet nem tudunk. Egy 1767. évi összeírás szerint református oratórium van a faluban, lelkésszel, tanítóval. Az 1783. évi 1. katonai térképen semmiféle templom nem fedezhető fel, katonai szempontból számottevő épület bizonyára nem volt. Jelenlegi temploma 1788-ban épült, akkor még torony nélkül. 1834-ben alapos restaurálás és átépítés történik, nyilván a torony is ekkor épül. Az 1845. évi 2. katonai térkép egytornyú templomnak jelzi, a mostani állapotnak megfelelő bejárattal. Az 1787. évi kataszteri térkép már jelenlegi formájában ábrázolja. Fényes 1851-ben református anyaegyházról tesz említést.

Lelege:

A község főutcájában a beépítési vonalból kilépve összeépült a paplakkal. Észak felé nézve a faluközpontból hatásos megjelenésű. Klasszicista stílusú, helyi védelem alatt áll.

Külseje:

Hajója meglehetősen kis tömegű, előálló zömök tornya ad súlyt az épületnek. A háromemeletes torony a korai klasszicizmus formavilágát tükrözi, egyszerű, szigorú kivitelben. A torony emeleit párkányok választják el egymástól, és a homlokzati mezőket tagolatlan sávok keretezik. Főbejárata félköríves keretezett nyílásban kétszárnyú, váztaábrázatos szerkezetű, klasszicista kapu. Fölötte félkör kosáráblak. Ezt az alsó szintet a körülfutó főpárkány zárja. A toronypadlás ablaka négyszögletes, minden díszítés nélkül. A keskeny övpárkány után következik a legfelső szint, félköríves harangablakokkal, egyszerű keretezéssel. A tornyot kevésbé tagozott órapárkány zárja, óra nélkül. Hatszögű falazott sisak fedi, csúcsán gömb és csillag. Csupasz oromfal, csak a főpárkány fut át rajta. A hajó falai teljesen dísztelenek, alighanem lesematizáltak. Magas, félköríves záródású, új vasablakok. A végfalon egy körablak és két padlásablak.

Belseje:

Egyteres, teljesen sima falakkal, vakolt síkfödém, belső ablakok a 19. századból. Mindkét végén karzat, vasbeton lemez, vascső oszlopokon, fa mellvéddel, fa lépcsővel. A keleti oldalfalon íves-falfülkében falazott, hangulatos szószék, téglalépcsővel. Puhafa padok. Toronyaljából a templomtérbe a hajdani bejárati kapu vezet, kívül barokkos, rézsútos deszkázattal, belül tömör sima deszkázattal, barokkos vasalással. Berendezésének értékei: kehely 1729-ből, 1802-ből és 1809-ből, óntányér 1771-ből. 1863-ban öntött, Seltenhofer-féle harangját az I. világháborúban rekvirálták.

RÓMAI KATOLIKUS TEMPLOM				
EGYEDI VÉDELEM TÍPUSA	ÉRTÉK TÍPUSA	MEGNEVEZÉS	CÍM	HRSZ.
Helyi egyedi védelem	egyházi épület	Római katolikus templom	Rákóczi utca 15.	33

Története:

Első említése 1240-ben. Középkori templomáról semmi adatunk nincs. A reformáció korában a protestantizmus elterjedt és a 16. században működött is itt reformátusegyház - ha máshonnan nem is, de 1562-ben készült harangjukról tudhatjuk. Ref. lelkésze is ismert 1678-ban. Az 1698. évi visitáció teljesen elnéptelenedett falut talál, se templom, se paplak. Ez ugyan némileg ellentmond az előzőeknek, de annyit teljes bizonyossággal elfogadhatunk, hogy (működő) templom akkor nem volt a faluban. Az 1721. évi ref. vallásügyi vizsgálat jegyzőkönyvében az áll, hogy (ref.) istentiszteletet magánházaiban tart a nyárádi prédikátor. Az 1748. évi katolikus visitáció meg sem említi a községet, feltehetően egyetlen katolikus sem élt itt akkor. Ugyanezen évből egy feljegyzésben olvashatjuk: a régi templomocskát a falu közepén most is pusztá. Tyúkos János vasszari plébános 1755. évi levelében állítja, hogy helvét oratórium van a faluban. Az 1779. évi visitáció szerint se templom, se harang. A teljesen pusztává tett falu lassan benépesedik, a katolikusok is fölélesztik egyházukat. Bél és Vályi a 18. sz. második feléből katolikus, református és evangélikus lakosokat említ. 1783.-ban a katolikusok hozzákezdenek összedőlt templomuk újjáépítéséhez, de erejük nincs befejezni. Az 1783. évi első katonai térkép még nem jelez templomot. Jelenlegi temploma 1816-ban épül Rózsafüzér királynője tiszteletére. Az 1857. évi kataszteri térkép helyén ábrázolja, de még sekrestye nélkül. 1885-ben új fedélszéket kap. 1783-ban öntött harangját (mivel megrepedt) 1992-ben beolvasztották, illetve eredeti állapotának megfelelően újraöntötték.

Jellege:

A község déli végén, főutcáján lakóházak közé sorolva, utcavonalon áll az inkább kápolna méretű kis építmény. Helyi védelem alatt áll.

Külseje:

Rendkívül egyszerű, kis tömegű templomépület. Sarkain sima sávok keretezik. Bejárati homlokfala is üres, keretezett, a nyeregtetőt követően emelkedik, sarkain ereszzáradékkal. A falazott huszártorony helyén korábban fatorony volt, a mostanin a múlt század 2. felében építhették romantikus stílusjegyekkel. A toronyalj valójában csak a falhoz tapadó két pillér, melyek lépcsőzetesen előugorva konzolt alkotnak, egyben íves záródással keretezik a főhomlokzat középrészét. Egyenes záródású kapunyílás, fölötté íves záródású kórusablak, majd padlásablak húzódik meg a keretben. Vékony osztópárkány után következik az egyetlen toronyemelet, nagyméretű zsalus harangablakokkal. Ez a toronyemelet romantikus jegyeket visel: sarkai erősen letompítva, főzolt ablakká válik, oldalanként háromszögű oromfal húzott zárópárkánnyal. Nyolcszögű bádog toronysisak, csúcsán kereszt. Oldalhomlokzatainak csak 1-1 félkörös záródású vasablak, széles sima kerettel. Cserépfedés. Szentélye köríves.

Belseje:

Sima, dísztelen belső, melyet síkfödém fed. A nagyméretű ablakok élénk világítást adnak. Szentélye köríves alaprajzú, szintén síkfödémrel. A diadalív itt nem lerekesztő hatású, inkább keretezi a csekély mélységű szentélyt. A Rózsafüzér Királynője oltárkép nagy, asztalosmunkával készült, klasszicizáló keretépítménybe van helyezve. A szentségtartó már romantikus elemeket hordoz. 1-1 klasszicista nagy gyertyatartó. A hajó elülső sarkában Pádúai Szt. Antal tiroli munkájú festett faszobra. A padok újak. A karzat alátámasztás nélkül támaszkodik az oldalfalakra, fűrészelt fa mellvéddel. Fönt régebbi fenyőfa padok. Orgonája nincsen, harmónium helyettesíti. Fedélszéke kétállószerű, és kötőgerendás. Tornyában két újabb harang van.

EGYÉB HELYI ÉRTÉKEK ISMERTETÉSE

Lakóházak, gazdasági épületek

A településen jelentősebbnek mondható építészeti emléket nem találni. Egykoron itt álló udvarházait, illetve nemesi kúriáit, akárcsak középkori eredetű temploma a török idők alatt pusztult el, 1698-ban pusztaként jelzik. A település faluképe az 1700-es évek első felében történt újratervezést követően alakult ki. Az 1760-as években kiadott első katonai térkép tanúsága szerint, egyutcsás település, melynek két házsorát alsó és felső sornak nevezik. Ez a szerkezet napjainkig megőrződött. A település napjainkban több hagyományos módon emelt lakóházat őriz. A szalagszerű telkek keskenyebb oldalával csatlakoznak az úthoz. Az épületek egy tengelyesek a telkek hosszába nyúlnak, az útra merőlegesen helyezkednek el, utcára néző oromfalat általában két ablak töri át, felettük a tetőtér megvilágítását kisméretű nyílás biztosítja. Az oromfalakról hiányzik a vakolatdísz.

1. Lakóház (Cím: Rákóczi u. 2.; Hrsz: 49.)

Egy saroktelken, egy korábbi vályog lakóépület helyén 1994-ben korszerű építőanyagokkal teljesen újjáépített lakóház. A tornácos, oromzatos fehérre meszelt falú ház hűen őrzi a településkép korábbi értékeit. Az átépítés során az épület modernizálására is sor került a mai kor komfortigényeinek megfelelően. A garázst is magába foglaló melléképület helyén korábban nem állt épület. A felújítás a korábbi épület értékeit megtartva példamutatóan mutat előképet arra, hogy a hagyományos épületek tömegformálásával és részletképzéseivel is lehet a mai kor igényeinek megfelelő épületet építeni (felújítani). Zárt kerítésével, arányaival, közterület felé forduló nyílásaival követi a településkép történeti hagyományait. Az épület eredeti téglahomlokzatdíszítései megőrzésre kerültek, míg a beépítés – oldalhatáron álló hosszú ház – az eredetileg a településre jellemző telekhasználatot őrzi és gondolja tovább.

2. Lakóház (Cím: Rákóczi u. 35.; Hrsz: 11.)

Feltehetően téglából épült lakóépület. Falazata vakolt, fehérre meszelt. Falazatának lábazata terméskővel kirakott. Alaprajzát tekintve egysoros, háromosztatú (szoba, konyha, kamra) épület, egy központi bejárattal. A fűdém szerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tetőszerkezete valószínűleg szelemenes. Tetőformája elől kontyolt, hátul feltehetően nyeregtető. Héjazata tetőcserép, utcára néző oldalán egy padláslyukkal. Utcafrontján két szalagkeretes ablak. Eredetileg három szalagkeretes ablaka nézett az utcára, egyet azonban elfalaztak. Homlokzatát az oldalfal tetőzetének vonalánál magasabbra falazták. Az ilyen jellegű homlokzatkialakítás a tetőzet és a falazat arányainak megbontásával a falazatot teszi hangsúlyossá. Homlokzata vakolatdíszes. Az utcakép utcavonalas beépítésű, az épületek homlokzata az utcáig nyúlik.

2016-ban a homlokzatának hőszigetelése miatt a védelemre javasoltságának indoka megszűnt. Nem valószínűsíthető, hogy rövidtávon az épület eredeti, védelemre érdemes homlokzatát vissza fogják állítani, ezért ebben a dokumentációban védelemre való javaslatát nem szerepeltetjük.

3. Rózsa utcai lakóházak

A település főutcájával párhuzamosan, már a történeti időkben kialakult a Rózsa utca, mely lakóutcaként funkcionál és korábban csak a nyugati oldala került beépítésre. Az utcában még megtalálható néhány szép homlokzatkialakítással ellátott régi lakóépület. Kiemelendő a Rózsa utca 10., 12. és 14. számú épületek, melyek közül egyedileg – míves, egyenes záródású, falazott tornáccal – a 10. szám emelkedik ki, azonban a három épület mai formájában, mint utcaképi együttes szépen idézi meg a település egykori képét.

1.6.4 Táj- és kertépítészeti alkotások, egyedi tájértékek

A település közigazgatási területén az alábbi, országos jelentőségű táji, természeti védelmek találhatók meg:

Az Országos Területrendezési Terv (OTrT) által meghatározott tájképvédelmi szempontból kiemelten kezelendő terület a települést nem érinti.

A község igazgatási területén egyedi jogszabállyal kijelölt országos jelentőségű védett természetterület, Natura 2000 kiemelt jelentőségű természet-megőrzési vagy különleges madárvédelmi terület, Magas Természeti Értékű Terület nem található.

Országos jelentőségű (ex lege) védett érték (forrás, láp, barlang, víznyelő, szikes tó, kunhalom, földvár) a BfNPI (Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság) nyilvántartása szerint a településen nincs.

Az Országos Ökológiai Hálózat övezetei (magterület övezete, ökológiai folyosó övezete, puffer terület övezete) a települést nem érintik.

A település egyedi tájértékei:

Egyedi tájértéknek minősül az adott tájra jellemző természeti érték, képződmény és az emberi tevékenységgel létrehozott tájalkotó elem, amelynek természeti, történelmi, kultúrtörténeti, tudományos vagy esztétikai szempontból a társadalom számára jelentősége van.

Pápadereske község egyedi tájértékei:

1. Gólyafészek a Rákóczi F. utca 78. előtt
2. Gólyafészek a református templommal szemközt
3. I. és II. világháborús emlékmű a református templommal szemközti zöldfelületen
4. Feszület a templom mellett
5. Értékes XIX. századi sírkeresztek a temetőben

1.6.5 Szobrok, képzőművészeti alkotások, utcabútorok

Pápadereske örökségi értékei között, a településen megőrzött kőfaragóipar emlékeihez egy kőkereszt, egy világháborús emlékmű, valamint a temető néhány sírjele is hozzátartozik.

Egyházi jellegű kisplasztika (kőkeresztek, köztéri szobrok):

Templomkereszt

A településen mindössze egyetlen kőkeresztet találni, ez a Római katolikus templom előtt áll. Anyaga műkő, öntöttvas korpusz. A kőfaragó neve ismeretlen. Felirata nincsen. Kettős tagolású. Hasáb alakú alsó felét széles párkány zárja, rajta sima, hármasszárvégződésű kereszt, rajta INRI felirat alatt korpusz. Állapota közepes, konzerválásra javasolt.

Világi jellegű térplasztika

Világháborús emlékmű

A valamikor hőskert néven ismert református iskola előtti területen, a településünkön élt és a két világháborúban elesett pápadereskei áldozatok tiszteletére 1972-ben emlékművet avattak, mely Czere Károly munkája. Az emlékmű 15 fő első, illetve 16 fő második világháborúban hősi halált halt személynek állít emléket. Az emlékművet 2017-ben az Első világháborús Centenárium Emlékbizottság támogatásával felújították és emlék parkként avatták újjá.

Temető és sírjelei

A település délnyugati szélén, az utca jobb oldalától távolabb kívül, egy magasabb fekvésű területen helyezkedik el. A temető magába foglalja az 56 hrsz-ú területet. A katolikusok és reformátusok egyazon területre temetkeznek. A temetőben a legrégebb síremlékek, talán egyetlen kivétellel, az 1900-as évek elejéről származnak, szétszórtnak, egy tucatnyi ilyen sírkő látható. A régebbi sírkövek, a rajtuk feltüntetett mesternevek alapján elsősorban a Pápai kőfaragó

műhelyekben készültek. Temetőkeresztje nincsen. Ravatalozója van, tájba illő újabb keletű építmény. A temető összképe rendezett, tiszta, de a zöldfelületi jelleg erősítendő.

2 KIINDULÓ ADATOK A TOVÁBBI TERVEZÉSI FELADATOKHOZ

2.1 A települési értékleltárban szereplő elemek vonatkozásában releváns rövid és középtávon tervezett változások ismertetése

Jelen Örökségvédelmi Hatástanulmány egy teljes közigazgatási területre kiterjedő, új Településterv készítése és jogszabályi megfeleltetése kapcsán készült, mely a kialakult állapothoz képest (hatályos terv nincs) területhasználati változtatásokat gyakorlatilag nem tartalmaz.

A tárgyi településrendezés a települési értékleltárban szereplő elemek vonatkozásában változásokat nem tervez.

2.2 A 2.1. pontban szereplő változások hatásai

- a régészeti örökségre
- a történeti településre, kialakult település- és tájszerkezetre
- a települési értékleltárban szereplő műemléki értékekre.

Mivel az készülő tervek a kialakult állapothoz képest területhasználati változtatásokat nem tartalmaznak, így nem érintik a felsorolt elemeket sem, így ezzel kapcsolatos hatásokra sem kell számítani.

3 ÉRTÉKVÉDELMI TERV

Az értékleltárban szerepeltetett értékek megőrzését biztosító szempontok és követelmények és az önkormányzati feladatok meghatározása:

A Településterv fogalmán belül a Fejlesztési Terv kidolgozását követően sor kerül a Rendezési Terv elkészítésére. Ennek keretében születnek javaslatok az értékeket is érintően a szabályozási elemekre, illetve az építési övezeti, övezeti előírásokra.

A helyi művi értékek elhelyezkedése a településképi rendelet (TKR) rajzi mellékleteiben kap helyet. A településképi rendelet keretében nagyobb szabadságfokot kap a képviselő-testület a feltárt értékek azonnali levédésére, továbbá szabályozásuk szükség szerinti aktualizálására. Megállapítható tehát, hogy a települési értékek napjainkban nem a Helyi Építési Szabályzat megalkotásával válnak védetté.

A régészeti lelőhelyek, valamint a műemlékek védelmének szabályozásáról a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény gondoskodik.

A helyi értékek védelmével kapcsolatos részletes szabályozásra pedig a településképi rendelet keretében születnek javaslatok.

A helyi identitás erősítését, a művi értékek megőrzését kiemelten említő Fejlesztési Terv prioritásai között szerepel az örökségvédelem.

4 ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY RÉGÉSZETI MUNKARÉSZ

Az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti munkarészének tárgya

Az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti munkarészének tárgya, Pápadereske község településrendezési tervének felülvizsgálatához szükséges örökségvédelmi hatástanulmány régészeti munkarészének elkészítése a település teljes területén. A tanulmány nyilvántartott régészeti lelőhelyek adataira, és a 2024. március 09.-én végzett helyszíni szemle eredményeire épül (a bejáráson részt vettek: Molnár Szabolcs, és Wolf Ernő régész technikusok).

A kulturális örökségvédelem általános elvei

A régészeti lelőhelyek a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény (a továbbiakban Kötv.) 11. § alapján általános védelmet élveznek. A törvény szelleme és a védelem logikája szerint a régészeti lelőhelyek épségét meg kell őrizni. A Kötv. 3. § -a szerint a kulturális örökség védelme érdekében a köz- és magáncélú fejlesztéseket - így különösen a terület- és településfejlesztés, terület- és településrendezés, környezet-, természet- és tájvédelem és az ezzel kapcsolatos beruházások tervezését - e védelemmel összhangban kell végezni.

A kulturális örökség a nemzet egészének közös szellemi értékeit hordozza, ezért megóvása mindenkinek kötelessége. Tilos a kulturális örökség védett elemeinek veszélyeztetése, megrongálása, megsemmisítése, meghamisítása, hamisítása. A kulturális örökség elemeit tudományos módszerekkel kell felkutatni, számba venni, értékelni, az utókor számára megőrizni és hozzáférhetővé tenni. (Kötv. 4. § (1.-2.) bek.)

A kulturális örökség védelme közérdek, megvalósítása közreműködési jogosultságot és együttműködési kötelezettséget jelent az állami és önkormányzati szervek, a nemzetiségi szervezetek, az egyházak, a társadalmi és gazdasági szervezetek, valamint az állampolgárok számára. (Kötv. 5. § (1.) bek.)

A föld felszínén, a földben, a vizek medrében vagy máshol rejlő vagy onnan előkerülő régészeti lelet állami tulajdon. (Kötv. 8. § (1.) bek.)

A régészeti lelőhelyeket - a fenntartható használat elvének figyelembevételével - csak olyan mértékben lehet igénybe venni, hogy azok állománya számottevően ne csökkenjen, illetve eredeti összefüggéseik jelentősen ne károsodjanak. (Kötv. 9. §)

A régészeti örökség elemeit lehetőleg eredeti lelőhelyükön, eredeti állapotukban, eredeti összefüggéseikben kell megőrizni. A régészeti lelőhelyek védelmére irányuló

intézkedéseknek elsősorban megelőző, szükség esetén mentő jellegűeknek kell lenniük. (Kötv10. § (1) - (2) bek.)

A régészeti lelőhelyek e törvény erejénél fogva általános védelem alatt állnak. (Kötv. 11. §.)

Ezért egy-egy beruházási területen, a földmunkával járó fejlesztések esetében régészeti lelőhelyek védelme érdekében a fentiek alapján kell eljárni.

Örökségvédelemmel, régészeti lelőhelyek védelmével kapcsolatos alapvető jogszabályok jegyzéke.

- a)** 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről (Kötv.);
- b)** 191/2001. (X. 18.) Korm. rendelet az örökségvédelmi bírságról;
- c)** 1996. évi LIII. törvény a természet védelméről, különösen a kunhalmok és földvárak törvényi védelméről (23. § (2) bek.);
- d)** 1997. évi CXL. törvény a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről;
- e)** 439/2013. (XI. 20.) Korm. rend. A régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről
- f)** 13/2015. (III. 11.) MvM rend. A régészeti lelőhely és a műemléki érték nyilvántartásának és védetté nyilvánításának, valamint a régészeti lelőhely és a lelet megtalálója anyagi elismerésének részletes szabályairól
- g)** 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról

A kulturális örökség védelmével kapcsolatos különleges jogszabályok jegyzéke:

- A)** 1954. évi Hágai Egyezmény" [1957. évi 14. törvényerejű rendelet a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelme tárgyában, Hágában, 1954. évi május hó 14. napján kelt nemzetközi egyezmény, valamint az ahhoz csatolt jegyzőkönyv (a kulturális javak háború idején megszállott területről való kivitelének tilalma tárgyában) kihirdetéséről];
- b)** 149/2001 (VIII. 31) Korm. rendelet a Magyar Köztársaság Kormánya és az Európa Tanács tagállamai között 1992. január 16-án kelt, Vallettában aláírt, a régészeti örökség védelméről szóló Európai Egyezmény kihirdetéséről
- c)** 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről.

357. § (1) Műemlék vagy védett kulturális javak megrongálása

A régészeti területek típusai

A régészeti lelőhelyek e törvény erejénél fogva általános védelem alatt állnak. (Kötv. 11. §.)

A Kötv. a régészeti területeket három típusba sorolja be:

- a) Régészeti lelőhely (7. § 35. pont)
- b) Fokozattan védett, vagy kiemelten védett régészeti lelőhely (13. § (3) bek)
- c) Régészeti érdekű területek (7. § 29. pont)

Régészeti lelőhely

Régészeti lelőhely az a földrajzilag körülhatárolt terület, amelyen a régészeti örökség elemei eredeti történeti összefüggéseikben megtalálhatóak. A régészeti örökség elemeit lehetőleg eredeti helyükön, eredeti összefüggéseikben kell megőrizni, ezért a védelmükre irányuló intézkedéseknek elsősorban megelőző, szükség esetén mentő jellegűeknek kell lenni (Kötv. 10. § (1)-(2) bek). A régészeti lelőhelyeket a földmunkával járó fejlesztésekkel el kell kerülni (Kötv. 19. § (1) bek).

Ha a régészeti lelőhely elkerülése a fejlesztések, beruházások költségeit aránytalanul megnövelné, vagy a fejlesztés, beruházás másutt nem valósítható meg, a veszélyeztetett régészeti lelőhelyeket előzetesen fel kell tárni (a továbbiakban: megelőző feltárás).

A megelőző feltárás részeként a régészeti lelőhelyen - a hatóság eltérő rendelkezésének hiányában - próbafeltárást kell végezni. A régészeti érintettség mértékétől függően - külön jogszabályban meghatározott feltételek fennállása esetén - a hatóság régészeti megfigyelést írhat elő.

A megelőző feltárással vonatkozóan a feltárással jogosult intézmény és a beruházó írásbeli szerződést köt. A szerződés tartalmazza a feltárás módját, időtartamát, a feltárással jogosult intézmény által végzendő régészeti feladatellátás költségét, valamint a jogszabályban meghatározott egyéb szakmai feltételeket. A (10) bekezdés szerinti szerződést a feltárással jogosult intézménynek és a beruházónak a jogszabályban meghatározott adattartalomnak a beruházó által történő rendelkezésre bocsátásától számított 15 napon belül kell megkötöni (Kötv.22§ (10) és (11) bekezdés)

Nagyberuházás (Kötv. 7§ (20) bekezdés) esetén a Kötv. 23/B-F § szerint, kell eljárni!

h) Azt a természetes vagy jogi személyt és jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetet, aki (amely) az e törvényben engedélyhez kötött tevékenységet engedély nélkül vagy attól eltérő módon végzi, illetve a védetté nyilvánított, vagy e törvény erejénél fogva védelem alatt álló kulturális örökség elemeit jogellenesen megsemmisíti, vagy megrongálja, illetve a védett kulturális örökségi elemet kötelezettségének elmulasztásával veszélyezteti, örökségvédelmi bírsággal (a továbbiakban: bírság) kell sújtani. Az örökségvédelmi bírság kiszabása nem mentesít egyéb, építésügyi eljárásban kiszabható bírság alól.

i) Bírsággal sújtható az, aki a jogszabály által előírt bejelentési kötelezettségének nem tesz eleget.” (Kötv. 82. § (1) (2))

A 191/2001. (X. 18.) Korm. rendelet alapján (2. § (2) bek.) A bírság megállapítása szempontjából a Kövt. 46. § -ban meghatározott kulturális javak és a nem védett kulturális javak a IV., a nyilvántartott régészeti lelőhelyek és a kulturális örökség ideiglenes védelem alatt álló elemei az I. kategóriába tartoznak. 2. § (4) bek.) A kulturális örökségnek a Kövt. hatálybalépése előtt védetté nyilvánított elemei közül a régészeti lelőhelyek és kulturális javak e rendelet alapján mindaddig az I. kategóriába tartoznak, amíg a védettségükre vonatkozó rendelet, illetve határozat másképp nem rendelkezik.

j) Ezzel párhuzamosan a szabálysértési jog és a büntetőjog is védelembe részesíti a régészeti lelőhelyeket.

k) A régészeti lelőhelyek védelme a tulajdonos rendelkezési jogát is korlátozza. A Btk. 357. § büntetni rendeli a régészeti jelentőségű földterületeken elkövetett rongálást:

l) (1) Aki a tulajdonában álló, a kulturális javak körébe tartozó és védett tárgyat megrongálja, büntetett követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

m) (2) Aki az (c) bekezdés szerinti tárgyat megsemmisíti, vagy annak helyrehozhatatlan károsodását idézi elő, öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Fokozottan védett, vagy kiemelten védett régészeti lelőhely

A régészeti lelőhelyek a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. tv. Eredjénél fogva védelem alatt állnak, illetve miniszteri rendelettel, vagy hatósági eljárás során lettek kiemelten védetté nyilvánítva. Kiemelten védett az a régészeti lelőhely, mely kivételes tudományos jelentőséggel, nemzetközi vagy országos szempontból kiemelkedő fontossággal bír. Fokozottan védett az a régészeti lelőhely, melynek tudományos jelentősége megállapítható, és nagyobb tájegységre nézve kiemelkedő fontossággal bír.

A Kövt. 13. § (1) bekezdése értelmében a védetté nyilvánított régészeti lelőhelyen nem lehet olyan tevékenységet folytatni, amely annak akár részleges állapotromlását eredményezheti. A (2) bekezdése értelmében védetté nyilvánított régészeti lelőhelyhez védőövezetet lehet kijelölni.

Régészeti érdekű terület

Régészeti érdekű területnek számít valamennyi olyan terület, természetes vagy mesterséges üreg és a vízmedrek azon része, amelyen, illetve amelyben régészeti lelőhely előkerülése várható vagy feltételezhető. (Kötv.7. § 29.) pont) „A régészeti örökség elemei a régészeti érdekű területekről vagy a régészeti lelőhelyről csak régészeti feltárás keretében mozdíthatók el. (Kötv. 19. § (2) bek.) A fentiek alapján, ezért fokozott figyelemmel és óvatossággal kell eljárni minden földmunkával járó beruházás, területfejlesztés esetén. A beruházás megtervezése előtt, a beruházás megvalósíthatóságának érdekében a tervezett beruházás helyszínét ezért célszerű kulturális örökségvédelmi szempontból megvizsgálni.

„A régészeti örökség elemei a régészeti érdekű területekről vagy a régészeti lelőhelyről csak régészeti feltárás keretében mozdíthatók el.” Ennek alapján fokozott figyelemmel és óvatossággal kell eljárni és minden tervezett földmunka előtt célszerű a Hatósággal, a Járási építésügyi és örökségvédelmi hivatallal (hatóság) egyeztetni.

n)

Amennyiben régészeti érdekű területen földmunkák során addig ismeretlen régészeti lelőhely kerül elő, abban az esetekben a végzett tevékenységet abba kell hagyni, és a helyszín vagy lelet őrzése mellett haladéktalanul értesíteni kell a területileg illetékes önkormányzat jegyzőjét, aki a területileg illetékes múzeum (jelen esetben: Laczkó Dezső Múzeum, 8200 Veszprém, Török Ignác u. 7.) és a hatóság szakmai bevonásáról köteles gondoskodni. A bejelentési kötelezettség a felfedezőt, az ingatlan tulajdonosát, az

építtetőt és a kivitelezőt egyaránt terheli, elmulasztása örökségvédelmi bírság kiszabását vonja maga után (Kötv. 82. § (2) bek.) A múzeum 24 órán belül írásban köteles nyilatkozni a munka folytathatóságáról, amennyiben „a múzeum nyilatkozata alapján a régészeti emlék vagy a lelet veszélyeztetése nélkül a tevékenység még részlegesen sem folytatható, a tevékenység jellege szerint illetékes hatóság köteles annak folytatását azonnali hatállyal megtiltani és legfeljebb 30 napra felfüggeszteni, és intézkedéséről a hatóságot értesíteni”. Mentő feltárás esetén a szükséges beavatkozás költségeit a feltárássra jogosult intézmény (múzeum) köteles állni.

A lelet, illetve a lelőhely bejelentőjét jutalom illeti meg. A régészeti lelőhely és a lelet megtalálójának elismerését a 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet 55§ részletesen szabályozza. A nyilvántartásban nem szereplő régészeti lelőhelyben vagy az onnan származó leletekben okozott kár, illetve ezek megsemmisítése ugyancsak büntetendő cselekmény, a Btk. 357 § (1) és (2). pontja alapján

Kunhalmok, földvárak természetvédelmi oltalma

o) 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet 2§ 11. pont szerint, a tájképi jelentőségű régészeti lelőhely: olyan régészeti lelőhely, amely megjelenésével környezetének meghatározó tájképi eleme (így különösen erőd, erődítés, vár, templom maradványai, földvár, halomsír, kunhalom, a domborzatból kiemelkedő, többszörösen rétegzett tell-település).

A táji értékek kiemelt természetvédelmi oltalmáról a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény rendelkezik. 23. § (2) bekezdése szerint: a törvény erejénél fogva védelem alatt áll valamennyi forrás, láp, barlang, víznyelő, szikes tó, kunhalom, földvár. Az e bekezdés alapján védett természeti területek országos jelentőségűnek [24. § (1) bekezdés] minősülnek.

A 28. § (5) bekezdése szerint: a 23. § (2) bekezdése alapján védett forrás, víznyelő, kunhalom,

földvár természeti emlékeknek minősül, így a 28. § (1) bekezdés szerint védett természeti területnek minősül.

1. Örökségvédelmi vizsgálat:

a) – b) A település történeti leírása (a történeti település- és tájszerkezet alakulása, a történeti településmag) és a település régészeti örökségének felmérése

A Pápa város délnyugati előterében, a Nyárad-Nemesszalók, Mersevár irányában a Marcal felé tartó, történetileg is jelentős út közvetlen közelében fekvő település régészeti öröksége csekély. A közigazgatási területén belül előkerült régészeti leletek szerint a település és közvetlen környezete a Római kortól bizonyosan lakott volt és feltehetően ennek megtermékenyítő hatása segítette a középkori település kialakulását is. A feltehetően az Árpád-korban létrejött Dereske, Terecske falu tulajdonképpen az újkorig megőrizte, megőrizhette eredeti arculatát, amelyben a török időkben bekövetkezett időszakos elnéptelenedést követően egészen a jelen korig alig történt változás (1-3. kép)

c) Értékleltár

cc)a védetté nyilvánított régészeti lelőhelyeket és a nyilvántartott régészeti lelőhelyek

A Kötv 11. § szerint: A nyilvántartott régészeti lelőhelyek e törvény erejénél fogva általános védelem alatt állnak.

Pápadereske község területét a nyilvántartott adatok alapján 2 régészeti lelőhely érinti. Ezek között nem szerepel kiemelten védett régészeti lelőhely.

Lelőhely azonosító	Helyszín, elnevezés	Jellege	Kora	HRSZ nyilvántartott adatok
8970	Koldus-teleki-dűlő	▪ Település	▪ Középkor	156, 157, 158, 159/1, 159/2, 159/3, 051/3, 051/2, 051/24, 050
8971	Nyugati-Kertalja	▪ Épület (villa) ▪ Telepnyom	▪ Római kor ▪ Középkor	09/5, 116, 117, 120, 121, 122, 115

A település területén található régészeti lelőhelyekre vonatkozó alap adatok az 1960-as évek végén, a Magyarország Régészeti Topográfiája (MRT) program keretében kerültek rögzítésre. Ez a lelőhely állomány, sem az azóta eltelt évtizedekben, sem pedig az MRT program lelőhelyeinek 2005-ben történt revíziója során nem bővült, ezért a térség régészeti örökségének vizsgálatakor, döntően mai is ezekre az adatokra támaszkodhatunk. Mindezek alapján Pápadereske közigazgatási területén belül nagyobb bizonyossággal egy római kori épület és a mai település középkori előzményeire utaló csekély régészeti maradvány azonosítható. Ez utóbbinak, azaz a középkori Dereskének, a magterülete feltehetően a község déli részére lokalizálható.

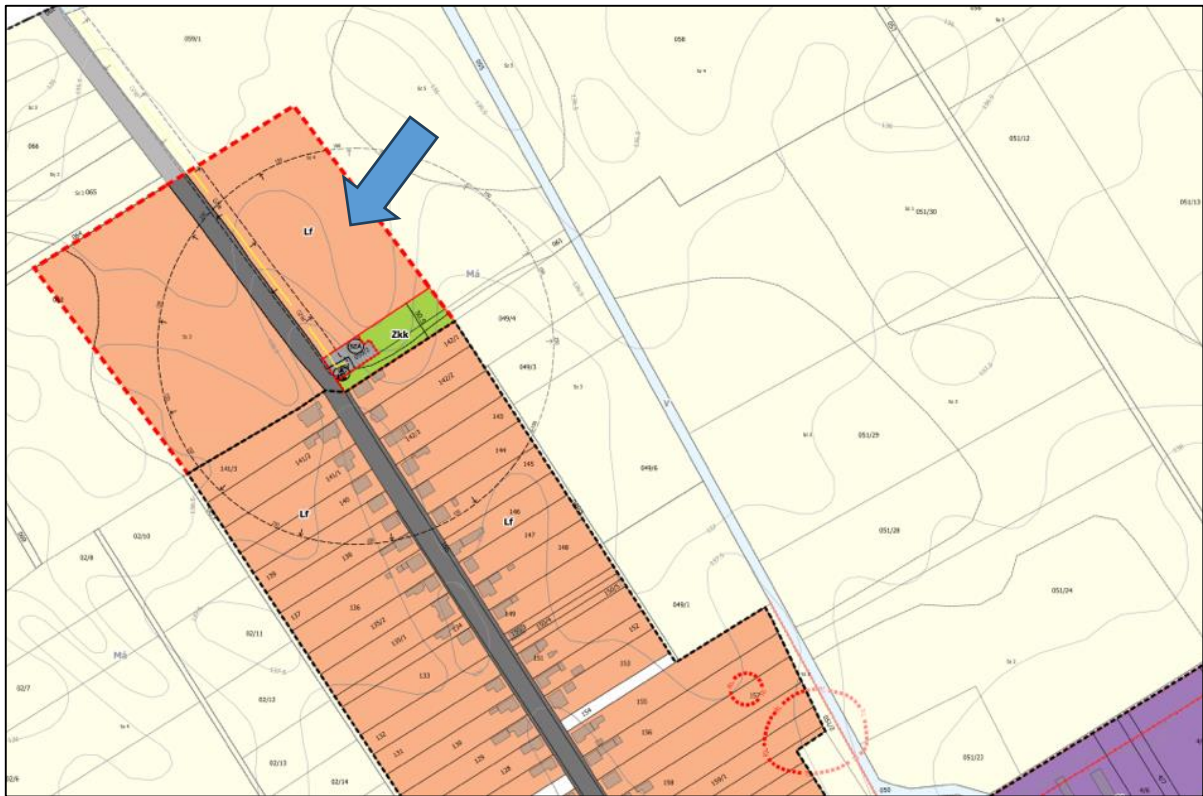
2. A rendezés során tervezett változások hatáselemzése

ba) Az ismert változások hatásai a régészeti örökségre

Pápadsercske község ismert régészeti öröksége, jellemzően általános mezőgazdasági hasznosítású, területen fekszik. A település közigazgatási területén belül, a mezőgazdasági művelésből, és települési infrastruktúra fejlesztésből adódó bolygatáson túl, nem ismert nagyobb, a régészeti örökség fenntarthatóságát veszélyeztető tényező. Újonnan beépítésre szánt terület nem került kijelölésre, az egyéb területeken belül történő átsorolások pedig alapvetően a területek valós felhasználásának megfelelően kerültek kialakításra. Ezért elsősorban azoknak a zónáknak a vizsgálatát végeztük el a ahol a rendezés befolyással van az ismert, illetve ismeretlen régészeti lelőhelyállomány fenntarthatóságára.

TERVEZETT VÁLTOZTATÁSOK (4-20. képek)

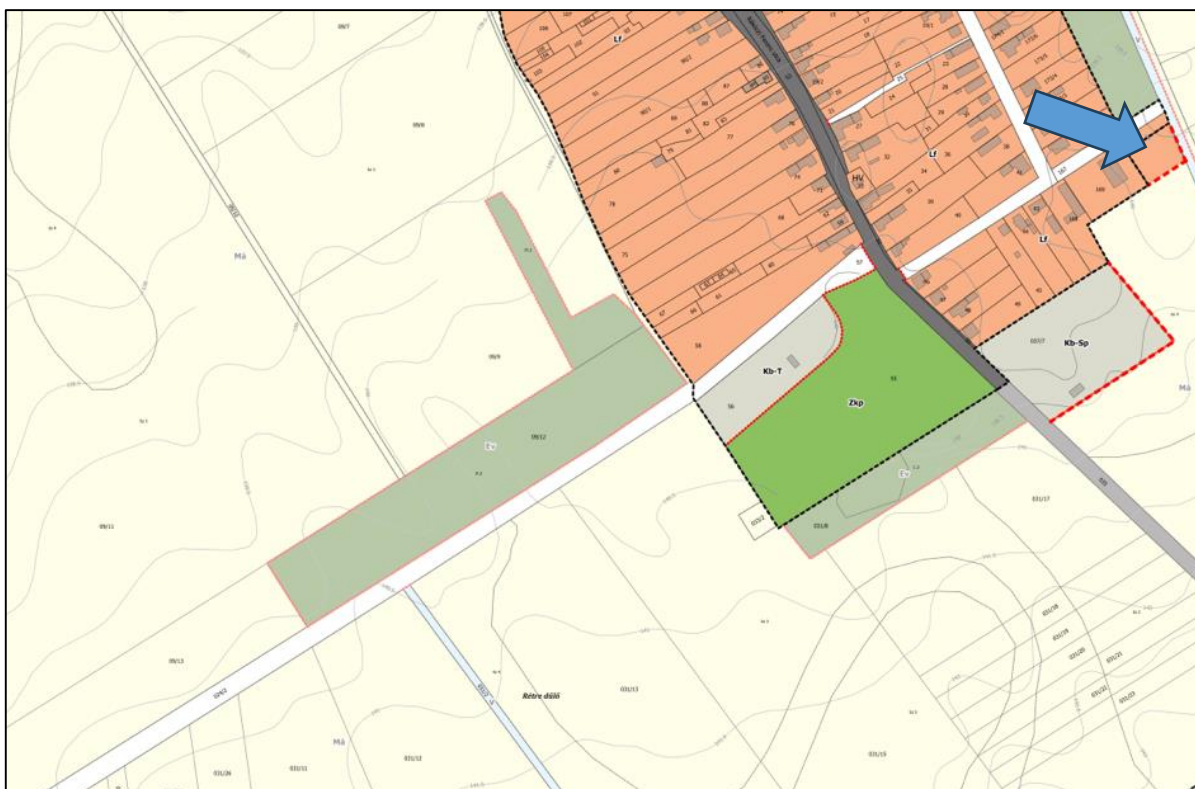
A **063, 059/1 hrsz.-ú ingatlanok** a korábbi településrendezési terven is lakóterületek voltak, de ezek esetében nem történt meg a belterületbe vonás.

A vizsgált földrészletek környezetében nem ismert régészeti lelőhely. A terület jelenleg mezőgazdasági művelés alatt áll, a sarjadó vetés és a parlagon lévő területek bejárása során régészeti lelet, illetve régészeti lelőhelyekre utaló egyéb jelenség nem került elő. Ugyanakkor a terepbejárás korlátozott lehetőségei miatt a régészeti kockázatok megfelelő értékelésére nincs lehetőség.

Új, eddig ismeretlen régészeti lelőhelyrészletek előkerülése esetén, 2001. évi LXIV. törvény 24. § (2) alapján kell eljárni:

Ha régészeti feltárás nélkül régészeti emlék, lelet vagy annak tűnő tárgy kerül elő, a felfedező, a tevékenység felelős vezetője, az ingatlan tulajdonosa, az építtető vagy a kivitelező köteles

- a) az általa folytatott tevékenységet azonnal abbahagyni,
- b) a jegyző útján a hatóságnak azt haladéktalanul bejelenteni, amely arról haladéktalanul tájékoztatja a mentő feltárás elvégzésére jogosult intézményt, valamint
- c) a tevékenységet szüneteltetni, továbbá a helyszín és a lelet őrzéséről - a felelős őrzés szabályai szerint - a feltárássra jogosult intézmény intézkedéséig gondoskodni (továbbiakban: Új, eddig ismeretlen régészeti lelőhelyrészletek előkerülése esetén, 2001. évi LXIV. törvény 24. § (2) alapján kell eljárni)

A **172 hrsz.-ú ingatlan** a korábbi településrendezési terven is lakóterületek volt, de itt sem történt meg a belterületbe vonás.

A vizsgált földrészlet környezetében nem található ismert régészeti lelőhely. A terület jelenlegi hasznosítása (részben művelt, részben bozotos, vissza erdősödött) miatt annak bejárására nem volt lehetőség. Ezért a régészeti kockázatok megfelelő értékelésére nincs lehetőség.

Új, eddig ismeretlen régészeti lelőhelyrészletek előkerülése esetén, 2001. évi LXIV. törvény 24. § (2) alapján kell eljárni

3. Az értékvédelmi terv

a) Az értékleltárban szerepeltetett értékek megőrzését biztosító szempontok és követelmények

A település közigazgatási belül 2 nyilvántartott régészeti lelőhelyről vannak ismereteink. Ahogy erről korábban szó esett, ezek részben alapvetően a belterület határán, de lakóövezetben fekszenek. Mivel ezek jellemzően a hosszan elnyúló telkek hátsó, beépítetlen részében helyezkednek el, nem ismert, a jelenlegi, mezőgazdasági/talajművelési tevékenységből adódó, általános kockázatoknál nagyobb, a lelőhelyek állapotát veszélyeztető kitétség.

Bár erre vonatkozó régészeti információval nem rendelkezünk mégis nagyon valószínű, hogy a jelenlegi település déli része a település Árpád-kori és középkori eredetű előzményein jött létre. A terület jelenlegi hasznosítás nem áll ellentétben a régészeti lelőhelyek hosszú távú fenntarthatóságával, ugyanakkor a település infrastrukturális fejlesztése és a lakóterületek növelése együtt járhat az ismert és még ismeretlen régészeti lelőhelyek állapotába történő folyamatos beavatkozással. Mivel a beépített területen lévő ismert, illetve ismeretlen lelőhelyrészleteket elsősorban az újabb beépítésekhez és közműfejlesztésekhez kapcsolódó talajbolygató tevékenység veszélyeztetheti, ezek tervezésekor figyelembe kell venni a régészeti örökség érintett elemeit és törekedni kell azok fenntarthatóságának biztosítására.

A régészeti lelőhelyek lehatárolására vonatkozó információkat, a megfigyelés változatos körülményei és a környezeti adottságok miatt legtöbbször csak tájékoztató jellegűnek lehet tekinteni. Az adatok mögött, több esetben összefüggő, nagy kiterjedésű történeti települések, települési rendszerek sejthetőek, így az ismert és közhiteles nyilvántartásban szereplő lelőhelyeken kívül újabb régészeti jelenségek, régészeti lelőhelyek, lelőhelyrészletek előkerülését nem lehet kizárni!

Ezen kívül a római épített környezetben történő bármilyen, jövőbeni talajbolygatással járó beavatkozás (beépítés, közműfektetés) esetén (8971 azonosító számú: Nyugati-Kertalja régészeti lelőhely) számítani kell az egykori épített környezet (falak), illetve temetkezések előkerülésére is.

Az önkormányzati feladatok meghatározása

A régészeti lelőhelyeket érintő tervezett besorolási változtatásokhoz kapcsolódó tervezés és a földmunkával járó kivitelezés során fenti megfigyeléseket, az értékvédelmi tervben tett megállapításokat és javaslatokat figyelembe kell venni, a régészeti lelőhelyek védelme érdekében a 2001. évi LXIV. törvény, illetve a 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet rendelkezései alapján kell eljárni.

Új, eddig ismeretlen régészeti lelőhely előkerülése esetén, 2001. évi LXIV. törvény 24. § (2) rendelkezései az irányadóak.

4. Nyilatkozat

Nyilatkozat a tervezett megoldásokról és kulturális örökségvédelmi hatástanulmány elkészítésre való jogosultságról

Alulírott, Dr. Belényesy Károly, régész, nyilatkozom, hogy a 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet 84. § (2) bekezdésének a) pontja szerinti előírásnak megfelelően szerepelek az adott örökségvédelmi területre vonatkozó szakértői névjegyzékben, valamint a 439/2013. (XI. 20.) Korm. rendeletben foglalt előírásnak megfelelően rendelkezem régész szakirányú felsőfokú végzettséggel.

Régész diploma száma: 660/99 (ELTE-BTK)

Szakértői engedély száma: 15-016

A településrendezési tervben szereplő megoldások megfelelnek az örökségvédelmi jogszabályoknak és hatósági előírásoknak.

Budapest, 2024. március 12.

Dr. Belényesy Károly
régész, örökségvédelmi szakértő

p) KÉPEK

1. Pápadereske (Terecske) és környéke az Első Katonai Felmérés (1763-1787) térképlapján, forrás: Arcanum, <http://mapire.eu/hu/>

2. Pápadereske (Derecske) a Második Katonai Felmérés (1806-1869) térképlapján, forrás: Arcanum, <http://mapire.eu/hu/>

3. Pápaderecske (Derecske) a település 1857-as kataszteri felmérése. A középkori eredetű településközpontn és telekszerkezet: Arcanum, <http://mapire.eu/hu/>

q) VÁLTOZTATÁSSAL ÉRINTETT TERÜLETEK

4. 063, 059/1 hrsz ingatlanokon a korábbi településrendezési terven kijelölt lakóterület

5. 063, 059/1 hrsz ingatlanokon a korábbi településrendezési terven kijelölt lakóterület

6. 063, 059/1 hrsz ingatlanokon a korábbi településrendezési terven kijelölt lakóterület

7. 063, 059/1 hrsz ingatlanokon a korábbi településrendezési terven kijelölt lakóterület

8. 063, 059/1 hrsz ingatlanokon a korábbi településrendezési terven kijelölt lakóterület

9. 063, 059/1 hrsz ingatlanokon a korábbi településrendezési terven kijelölt lakóterület

10. 063, 059/1 hrsz ingatlanokon a korábbi településrendezési terven kijelölt lakóterület

11. 063, 059/1 hrsz ingatlanokon a korábbi településrendezési terven kijelölt lakóterület

12. 063, 059/1 hrsz ingatlanokon a korábbi településrendezési terven kijelölt lakóterület

13. 063, 059/1 hrsz ingatlanokon a korábbi településrendezési terven kijelölt lakóterület

14. 063, 059/1 hrsz ingatlanokon a korábbi településrendezési terven kijelölt lakóterület

15. 172 hrsz ingatlanon a korábbi településrendezési terven kijelölt lakóterület

16. 172 hrsz ingatlanon a korábbi településrendezési terven kijelölt lakóterület

17. 172 hrsz ingatlanon a korábbi településrendezési terven kijelölt lakóterület

18. 172 hrsz ingatlanon a korábbi településrendezési terven kijelölt lakóterület

19. 172 hrsz ingatlanon a korábbi településrendezési terven kijelölt lakóterület

20. 172 hrsz ingatlanon a korábbi településrendezési terven kijelölt lakóterület

5 ÉRTÉKLELTÁR

cím Pápadereske, Rákóczi utca 39.	hrsz 7		HV 1.
rendeltetés Református templom	EOV Y	EOV X	
védelem (törzsszám – azonosító – bírság kategória): Helyi egyedi védelem			

Története:

A falu középkori templomát a törökök lerombolták, az 1698. évi katolikus visitáció csak romokat talál. 1712-ben fatemplomot építenek, de erről semmi többet nem tudunk. Egy 1767. évi összeírás szerint református oratórium van a faluban, lelkésszel, tanítóval. Az 1783. évi 1. katonai térképen semmiféle templom nem fedezhető fel, katonai szempontból számottevő épület bizonyára nem volt. Jelenlegi temploma 1788-ban épült, akkor még torony nélkül. 1834-ben alapos restaurálás és átépítés történik, nyilván a torony is ekkor épül. Az 1845. évi 2. katonai térkép egytornyú templomnak jelzi, a mostani állapotnak megfelelő bejárattal. Az 1787. évi kataszteri térkép már jelenlegi formájában ábrázolja. Fényes 1851-ben református anyaegyházról tesz említést.

Lelege:

A község főutcájában a beépítési vonalból kilépve összeépült a paplakkal. Észak felé nézve a faluközpontból hatásos megjelenésű. Klasszicista stílusú, helyi védelem alatt áll.

Külseje:

Hajója meglehetősen kis tömegű, előálló zömök tornya ad súlyt az épületnek. A háromemeletes torony a korai klasszicizmus formavilágát tükrözi, egyszerű, szigorú kivitelben. A torony emeleit párkányok választják el egymástól, és a homlokzati mezőket tagolatlan sávok keretezik. Főbejárata félköríves keretezett nyílásban kétszárnyú, váztaábrázatos szerkezetű, klasszicista kapu. Fölötte félkör kosáráblak. Ezt az alsó szintet a körülfutó főpárkány zárja. A toronypadlás ablaka négyszögletes, minden díszítés nélkül. A keskeny övpárkány után következik a legfelső szint, félköríves harangablakokkal, egyszerű keretezéssel. A tornyot kevésbé tagozott órapárkány zárja, óra nélkül. Hatszögű falazott sisak fedi, csúcsán gömb és csillag. Csupasz oromfal, csak a főpárkány fut át rajta. A hajó falai teljesen dísztelenek, alighanem lesematizáltak. Magas, félköríves záródású, új vasablakok. A végfalon egy körablak és két padlásablak.

Belseje:

Egyteres, teljesen sima falakkal, vakolt síkfödém, belső ablakok a 19. századból. Mindkét végén karzat, vasbeton lemez, vascső oszlopokon, fa mellvéddel, fa lépcsővel. A keleti oldalfalon íves-falfülkében falazott, hangulatos szószék, téglalépcsővel. Puhafa padok. Toronyaljából a templomtérbe a hajdani bejárat kapu vezet, kívül barokkos, rézsútos deszkázattal, belül tömör sima deszkázattal, barokkos vasalással. Berendezésének értékei: kehely 1729-ből, 1802-ből és 1809-ből, óntányér 1771-ből. 1863-ban öntött, Seltenhofer-féle harangját az I. világháborúban rekvirálták.

cím	hrsz		HV 2.
Pápadereske, Rákóczi utca 15.	33		
rendeltetés	EOV Y	EOV X	
Római katolikus templom			
védelem (törzsszám – azonosító – bírság kategória): Helyi egyedi védelem			
<p><u>Története:</u></p> <p>Első említése 1240-ben. Középkori templomáról semmi adatunk nincs. A reformáció korában a protestantizmus elterjedt és a 16. században működött is itt reformátusegyház - ha máshonnan nem is, de 1562-ben készült harangjukról tudhatjuk. Ref. lelkésze is ismert 1678-ban. Az 1698. évi visitáció teljesen elnéptelenedett falut talál, se templom, se paplak. Ez ugyan némileg ellentmond az előzőeknek, de annyit teljes bizonyossággal elfogadhatunk, hogy (működő) templom akkor nem volt a faluban. Az 1721. évi ref. vallásügyi vizsgálat jegyzőkönyvében az áll, hogy (ref.) istentiszteletet magánházban tart a nyárádi prédikátor. Az 1748. évi katolikus visitáció meg sem említi a községet, feltehetően egyetlen katolikus sem élt itt akkor. Ugyanezen évből egy feljegyzésben olvashatjuk: a régi templomocska a falu közepén most is puszta. Tyúkos János vaszari plébános 1755. évi levelében állítja, hogy helvét oratórium van a faluban. Az 1779. évi visitáció szerint se templom, se harang. A teljesen pusztává tett falu lassan benépesedik, a katolikusok is fölélesztik egyházukat. Bél és Vályi a 18. sz. második feléből katolikus, református és evangélikus lakosokat említ. 1783.-ban a katolikusok hozzákezdenek összedőlt templomuk újjáépítéséhez, de erejük nincs befejezni. Az 1783. évi első katonai térkép még nem jelez templomot. Jelenlegi temploma 1816-ban épül Rózsafüzér királynője tiszteletére. Az 1857.évi kataszteri térkép helyén ábrázolja, de még sekrestye nélkül. 1885-ben új fedélszéket kap. 1783-ban öntött harangját (mivel megrepedt) 1992-ben beolvasztották, illetve eredeti állapotának megfelelően újraöntötték.</p> <p><u>Jellege:</u></p> <p>A község déli végén, főutcáján lakóházak közé sorolva, utcavonalon áll az inkább kápolna méretű kis építmény. Helyi védelem alatt áll.</p> <p><u>Külseje:</u></p> <p>Rendkívül egyszerű, kis tömegű templomépület. Sarkain sima sávok keretezik. Bejárati homlokfala is üres, keretezett, a nyeregtetőt követően emelkedik, sarkain ereszzáradékkal. A falazott huszártorony helyén korábban fatorony volt, a mostanit a múlt század 2. felében építhették romantikus stílusjegyekkel. A toronyalj valójában csak a falhoz tapadó két pillér, melyek lépcsőzetesen előugorva konzolt alkotnak, egyben íves záródással keretezik a főhomlokzat középrészét. Egyenes záródású kapunyílás, fölötte íves záródású kórusablak, majd padlásablak húzódik meg a keretben. Vékony osztópárkány után következik az egyetlen toronyemelet, nagyméretű zsalus harangablakkal. Ez a toronyemelet romantikus jegyeket visel: sarkai erősen letompítva, fózolt ablakkávak, oldalanként háromszögű oromfal húzott zárópárkánnyal. Nyolcszögű bádoggal toronysisak, csúcsán kereszt. Oldalhomlokzatain csak 1-1 félkörös záródású vasablak, széles sima kerettel. Cserépfedés. Szentélye köríves.</p>			

Belseje:

Sima, dísztelen belső, melyet síkfödém fed. A nagyméretű ablakok élénk világítást adnak. Szentélye köríves alaprajzú, szintén síkfödémrel. A diadalív itt nem lerekesztő hatású, inkább keretezi a csekély mélységű szentélyt. A Rózsafüzér Királynője oltárkép nagy, asztalosmunkával készült, klasszicizáló keretépítménybe van helyezve. A szentségtartó már romantikus elemeket hordoz. 1-1 klasszicista nagy gyertyatartó. A hajó elülső sarkában Pádúai Szt. Antal tiroli munkájú festett faszobra. A padok újak. A karzat alátámasztás nélkül támaszkodik az oldalfalakra, fűrészelt fa mellvéddel. Fönt régebbi fenyőfa padok. Orgonája nincsen, harmónium helyettesíti. Fedélszéke kétállószerű, és kötőgerendás. Tornyában két újabb harang van.

